

Stručni rad

Saša KNEŽEVIĆ (Podgorica)

Fakultet političkih nauka – Podgorica

sasakn@t-com.me

**BOBAN BATRIČEVIĆ: „BOG NAŠEG NACIONALIZMA“,
PODGORICA – CETINJE, 2018.**

Knjiga dr Bobana Batričevića „Bog našeg nacionalizma“ predstavlja zapravo njegovu doktorsku disertaciju nedavno odbranjenu pod naslovom „Recepcija, reinterpretiranje i korišćenje Njegoševog lika i djela u političkoj propagandi i diskursu vlasti u Crnoj Gori od 1851. do 2013. godine“. Autora znam još kao studenta a njegov talenat i široku obrazovanost prepoznajem i veoma cijenim. Zato mi nije iznenađenje, a pritom je zadovoljstvo, što se on svojom prvom knjigom tako snažno i upečatljivo potpisao, i ujedno najavio velike saznanje domete.

Nije lako u kratkom tekstu predstaviti studiju koja je do te mjere interdisciplinarna. U njoj se autor bavi percepcijom i recepcijom Njegoševog djela, upotrebama i zloupotrebama, političko-partijskim ideologijama, nacionalizmima, istorijom i istorijskom svijesću. Knjiga sadrži nekoliko osnovnih poglavlja: Vlada i pjesnik – nacionalno-politička koncepcija u Njegoševom djelu i njene refleksije; Teorijsko-metodološki okviri proučavanja upotrebe Njegoševog lika i djela; Kako je sve počelo, korišćenje Njegoša za vrijeme Danila I Petrovića; Pretapanje ideja u fiške, Njegoš u ideologiji i propagandi Nikole I Petrovića; Od srpskoga oca troimenoga naroda do oca Jugoslavijske, Njegoš u međuratnom periodu; „Istraga Poturica“ u Drugome svjetskom ratu, Njegoš kod kolaboratora i okupatora; Crveni Njegoš, reinterpetacije lika i djela Petra II kod crnogorskih komunista; Postkomunistički Njegoš, od simbola srpstva do evropskog putokaza Crne Gore. Jedan od recenzenata, prof. dr Bojan Baskar je sa pravom zaključio da je crnogorska njeošologija dobila veoma bitno i inovativno djelo koje predstavlja prvu temeljnu obradu upotrebe Njegoša od njegove smrti do zadnjih komemoracija, 2013. godine. Knjiga je naslovljena „Bog našeg nacionalizma“, po naslovu kolumne u listu „Crna Gora“ iz 1925. godine, pa sam ja izabrao da kažem nešto o ta dva segmenta, nacionalizmu i istorijskoj svijesti, i njihovoj međusobnoj vezi.

Moram prije svega reći da je od Bobana bilo hrabro što se prihvatio teme o „oživljavanju mrtvog pjesnika“, odnosno kako je ideološko-politički korišćeno pjesnikovo djelo, i odmah zaključiti da je iskazao analitičnost, metaforu u izrazu i stilu, ali posebno ono bez čega ovaj poduhvat ne bi bio moguć, a to je moć razumijevanja složenih društvenih fenomena i suvereno razobličavanje pojava najkompleksnijeg multidisciplinarnog karaktera. Autor zaključuje da „u okviru crnogorskih diskursa, kontroverza i polemika o kolektivnom identitetu, odlučujuća uloga sekularnog sveca i vrhovnog arbitra u važnim pitanjima kolektivnog identiteta još uvijek najčešće pripada upravo Njegošu“.

Nacionalizam se u današnjoj nauci, političkoj teoriji, pa i laičkom tumačenju, karakteriše na različite načine, ali je sasvim jasno da su, mada se on vremenom mijenjao od početka XIX vijeka do danas, njegove odlike univerzalne i zajedničke. Po nacionalističkoj doktrini, jezik, rasa, kultura i nekad religija predstavljaju različite aspekte primordijalnog entiteta, nacije. Nacionalizam ne može dati pravo objašnjenje političkih procesa u prošlosti, ni jasan metod kojim se nacije mogu izolovati jedne od drugih i konstituisati se kao suverene države. Po nacionalističkoj logici, postojanje Britanije i SAD ili Švajcarske predstavljalo bi nasilje nad prirodom. U ideološkom i političkom obliku nacionalizam je izraz zatvaranja, samodovoljnosti i kulta svoje nacije, i lako prerasta u negaciju vrijednosti i prava drugih naroda. U teoriji nacionalizma je konstatovano postojanje svojevrsnog fanatizma, istina prisutnog i u drugim modernim evropskim ideologijama, koji zastrašuje svojom nepomirljivošću i destruktivnošću.

Za nacionalizam je Danilo Kiš ustvrdio da je on prije svega paranoja, kolektivna i pojedinačna, i posljedica gubljenja individualne svijesti, da je on ideologija banalnosti i samim tim totalitarna ideologija. „Pritisnut ideologijama, na marginama društvenih kretanja... nedorastao individualnoj pobuni... ne učestvuje u društvenom životu a društveno je biće, individualista je a individualnost mu je uskraćena... I šta jednom nacionalisti preostaje nego da svoje društveno biće traži drugdje. Nacionalizam u novijoj istoriji najčešće je proizvod ideologije, i taj proizvod je porazan za čovjeka. Učesnici te Valpurijske noći svijeta bili su najčešće konvertiti, ljudi zaboravljeni i odbačeni od represivnih mehanizama ideologije“.¹

Kao što je poznato već krajem osamdesetih godina XX vijeka u vrijeme urušavanja komunizma u Evropi i nestajanja blokove podjele svijeta nacionalizam zahvata mnoge prostore a argumentacija za ostvarenje „istorijskih snova“ izvodi se iz takozvanog „istorijskog prava“, koje je opet porodilo pojam „istorijske teritorije“. Ističem da je pojava ovih obrazaca tipična za sve

¹ Večernje novosti, 3. i 4. mart 1995. Intervju je prenesen iz Književnih novina.

nacionalizme, što naglašavaju najistaknutiji teoretičari nacionalizma kao G. Gelner, E. Kaduri i E. Hobsbaum. Ova, i neke druge, razobličene pojave, su u Batrićevićevoj knjizi snažno naglašene.

Moderno društvo svoju istorijsku svijest manifestuje na više nivoa pri čemu nije bitna istinitost predstava o istoriji, već činjenica da se na osnovu svjedočenja o prošlosti određuje mjesto i uloga u sadašnjosti. Istorijska svijest ima u sebi tačna i netačna gledišta o prošlosti koja se u datoj savremenosti često aktuelizuju. Jirgen Koka govori o „pripovjednom prisvajanju istorije kao dijela nas samih“. Posebno društva okovana tradicijom ne uspijevaju da se odupru pritisku svijesti ispunjene i tačnim i netačnim podacima, uveličanim ulogama ličnosti i razmjerama događaja, koja se u imaginativnoj formi sve više rasprostiru i u mašti narastaju. Racionalna svijest teško može ovladati u društvima pritisnutim usmenom pričom i predanjem.

Ilustrativan je upravo primjer Crne Gore i djelo velikog Njegoša. Državno-politički razlozi u Njegoševo vrijeme zahtijevali su angažovanje svih raspoloživih duhovnih potencijala, istorijskih legendi, epske tradicije, mitova, sjećanja na srednjovjekovnu državu i dr.

Važnost istorije, odnosno istorijske svijesti u formiranju i doživljaju nacionalnog identiteta, i samog nacionalizma, univerzalna je. Takav značaj ona je, naravno, imala i na Balkanu, kao važan kohezioni faktor identiteta nacije i važan činilac u izboru političkih ciljeva nacije. Sve ide u prilog činjenici da je istorija, tj. istorijska svijest, istovremeno i svijest o današnjem i svijest o prošlom. Istoričar Andrej Mitrović navodi da istorijske predstave imaju posebno važno mjesto u identifikaciji i legitimisanju grupa, pokreta, nacija. Pri tome, najveći i najuticajniji dio društvene svijesti uvijek su stvarala i stvaraju vannaučna izvorišta, a u uslovima pojačanih političkih borbi umnožavaju se vannaučne predstave zato što se one lakše instrumentalizuju.

Autor ove knjige je u Zaključku naglasio da je Njegoš u Crnoj Gori i van nje u dugom vremenskom intervalu od preko vijek i po, postao *perpetuum mobile* ideološkog programiranja, neiscrpan izvor identifikacija.

Bobanu Batrićeviću srdačno čestitam na odličnoj knjizi i želim mu još sličnih duhovnih avantura i dometa.